

УДК 101:[159.955:165.021]

ФІЛОСОФІЯ ЯК ОСВІТНЯ ПЛАТФОРМА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Ярошенко Р.

e-mail: rostyslav.yaroshenko@nure.ua

Науковий керівник – к. філос. н., доц. Горячковська Г.М.
Харківський національний університет радіоелектроніки,
каф. соціальних та гуманітарних наук
м. Харків, Україна

In the digital environment, human thinking is becoming increasingly fragmented. Information is consumed quickly, often without deep analysis, and the learning process is often focused mainly on technical knowledge and practical skills. As a result, the ability to perform specific tasks is formed, but not always critically comprehend their content, consequences and grounds. A person gets used to trusting ready-made answers, algorithms and external sources, losing the ability to make independent judgments. This creates a risk of reducing the level of intellectual autonomy and responsibility for one's own decisions. In this context, we have a hypothesis that philosophy is able to effectively fulfill the role of an educational platform for the development of critical thinking as an intellectual responsibility, provided that it is considered not only as a set of theoretical knowledge. Philosophy forms the ability to think consciously, which is a necessary condition for human existence in a complex and rapidly changing world, where modern critical thinking should be understood as a way of ethical being.

Чим є філософія у сучасному світі і яке її місце в освіті? На перший погляд, філософія часто сприймається як абстрактна дисципліна, пов'язана з історією ідей і складними теоріями, далекими від практичного життя [1]. Проте таке уявлення є поверхневим. Насправді філософія, передусім, є способом мислення, що починається з уміння ставити запитання, сумніватися та шукати обґрунтовані відповіді. Саме тому її роль у сучасній освіті заслуговує більш глибокого осмислення, особливо в умовах стрімких змін, які переживає сучасне суспільство.

Проблема полягає в тому, що в умовах цифрового середовища мислення людини дедалі більше набуває фрагментарного характеру. Інформація споживається швидко, часто без глибокого аналізу, а освітній процес нерідко орієнтується переважно на технічні знання та практичні навички. У результаті формується здатність виконувати конкретні завдання, але не завжди критично осмислювати їхній зміст, наслідки та підстави. Людина звикає довіряти готовим відповідям, алгоритмам і зовнішнім джерелам, втрачаючи здатність до самостійного судження. Це створює ризик зниження рівня інтелектуальної автономії та відповідальності за власні рішення.

Актуальність цієї проблеми особливо зростає через розвиток цифрових технологій і штучного інтелекту. Сучасна людина щодня стикається з величезними обсягами інформації, коли важливо вміти розрізняти правдиве і маніпулятивне, суттєве і другорядне. Крім того, зростає роль рішень, які мають не лише технічний, а й етичний вимір. Наприклад, питання використання штучного інтелекту, біотехнологій або обробки персональних даних не можуть бути вирішені виключно технічними засобами. Вони потребують глибокого розуміння цінностей, відповідальності та меж допустимого. У цьому контексті філософія виступає як необхідний інструмент формування критичного мислення та внутрішньої автономії особистості.

Рівень дослідженості цієї проблеми свідчить про її фундаментальний характер. Ще в античності Сократ наголошував, що усвідомлення власного незнання є початком мудрості. Платон і Арістотель розвивали різні підходи до пізнання, формуючи підґрунтя для логіки, етики та теорії знання. У Новий час Рене Декарт запропонував метод сумніву як універсальний принцип мислення, а Еммануїл Кант поставив питання про межі людського розуму та можливості пізнання. У ХХ столітті філософи, зокрема, Мартін Гайдеггер, звернули увагу на проблему осмислення людського буття в умовах технізованого світу. Сучасні дослідження також підкреслюють проблему реформування освіти в напрямку гуманізації і значення критичного мислення як основи інтелектуальної незалежності особистості [2]. Сьогодні ми маємо звернути увагу на критику технократичної логіки навичок і результатів, проблему відчуження етичного мислення, втрату емпатійного співбуття – негативних результатів автоматизованої освіти.

У цьому контексті можна висунути гіпотезу, що філософія здатна ефективно виконувати роль освітньої платформи для розвитку критичного мислення як інтелектуальної відповідальності за умови, що вона розглядається не лише як сукупність теоретичних знань, а як специфічна практика: «саме критичне мислення постає онтологічною опорою, що дозволяє особистості формувати ядро самототожності, адаптаційної рефлексії й моральної орієнтації» [2]. Такий підхід передбачає активне залучення студентів до аналізу, дискусії, постановки проблем і самостійного пошуку відповідей, а не простого засвоєння готових концепцій. Обґрунтування цієї позиції полягає в самій природі філософії. Вона не дає остаточних відповідей, а формує здатність працювати з невизначеністю. Філософське мислення передбачає аналіз аргументів, виявлення суперечностей, пошук підстав для власних переконань. Наприклад, роздуми над етичними аспектами розвитку штучного інтелекту або біотехнологій вимагають не лише знання фактів, але й морального почуття, вміння співчувати, а не лише раціонально оцінювати наслідки, не лише враховувати, але й поважати різні точки зору та приймати відповідальні рішення. Саме такі навички формує філософія.

Крім того, філософія сприяє подоланню поверхневого мислення, яке часто формується під впливом соціальних мереж і швидкого інформаційного споживання. Вона навчає зосередженості, послідовності та глибини аналізу. Звернення до фундаментальних питань – про істину, сенс життя, свободу, відповідальність – дозволяє людині вийти за межі повсякденної рутини та усвідомити власне місце у світі. У цьому сенсі філософія є не лише інтелектуальною практикою, а й важливим елементом особистісного розвитку. Результатом філософської практики стає екзистенційна відповідальність за сенс, дію та взаємодію в умовах глобальної складності та невизначеності.

Таким чином, у добу цифровізації та технологічного прогресу роль філософії не зменшується, а навпаки – зростає. Філософія в сучасній освіті виконує значно ширшу функцію, ніж просто передача знань про історію ідей, оскільки саме вона не лише доповнює технічні знання, а й надає їм смислу, забезпечує гуманітарний вимір освіти, виховує спроможність людини не просто діяти, а розуміти свої дії та їхні наслідки. Філософія формує здатність мислити критично, усвідомлено та відповідально, що є необхідною умовою існування людини в складному та швидкозмінному світі, отже, сьогодні критичне мислення має розумітися як спосіб етичного буття. «Окрім ролі інструменту логічної вправності, критичне мислення в цьому контексті виявляється формою інтелектуального визволення – здатністю бачити за межами очевидного, оперувати множинними точками зору, долати афективні спотворення, інтерпретувати реальність у її глибинній структурі» [2]. Отже, сьогодні філософія є фундаментальною складовою сучасної освіти, вона сприяє формуванню гідної, самостійної та відповідальної особистості.

Список використаних джерел:

1. Волковський, В.П. (2019). Доля філософії в епоху постправди: слуга короля чи клоун на агорі. *Україна модерна. Справа філософії у сучасній Україні*, 26, 80–99. https://uamoderna.com/images/archiv/26-2019/UM-26-druk_Volkovskiy88-98_compressed.pdf
2. Коробкіна, Т., Дашенкова, Н., & Горячківська, Г. (2025). Критичне мислення як простір внутрішньої автономії: освіта гідності в умовах когнітивної турбулентності. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (219), 49-54. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-219-49-54>